

Vejledning til trinplacering (2. udgave)

Afdækning af FVU-deltageres erfaringer, færdigheder og strategier i læsning, stavning og skriftlig fremstilling

Indhold

Forord	3
Indledning	4
Optagelse og visitation til FVU	4
Ordblinde og tosprogede deltagere	5
Vejledningens opbygning	6
Deltagerprofiler	7
Deltagere på trin 1	7
Deltagere på trin 2	8
Deltagere på trin 3	9
Deltagere på trin 4	10
Oversigt over kendetegn	11
Afdækning af færdigheder	12
Interviewguide	12
Spørgsmål, baggrund og vurdering	13
Materialer til afdækning af læse-, stave- og skriveprofiler	18
Afkodning	18
Læseforståelse	20
Stavning	21
Skriftlig fremstilling	22
Kritiske forudsætninger for læsning og stavning	23
Vejledende scorefordeling til brug ved trinplacering	24
Brug af skriftsprog i hverdagen	25
Erfaring med skriftsprog i hverdagen	25
Problemløsningsstrategier	25
Bilagsoversigt	26
1. Interviewguide	
2. Find det, der lyder som et ord	
3. Hverdagsstavning for voksne	
4. Hverdagskrivning for voksne	
5. Hjælpekema til trinplacering	
6. Brug af skriftsprog i hverdagen	
7. Tosprogede voksnes mundtlige dansksproglige forudsætninger	
8. Tosprogede voksnes afkodningsfærdigheder	
9. Tosprogede voksnes ordkendskab	
10. Casebeskrivelser: eksempler på trinplacering	

Forord

Undervisningen i FVU-læsning har til formål at sikre deltageren mulighed for at afklare, forbedre og supplere sine funktionelle færdigheder i læsning, stavning og skriftlig fremstilling. Undervisningen, der skal give deltagerne øgede muligheder for at forstå, anvende og producere skrevne tekster, tilbydes på fire trin.

Det er en betingelse for adgangen til undervisningen, at ansøgeren har forudsætninger for at følge undervisningen med udbytte. Dette beror på en faglig/pædagogisk vurdering fra uddannelsesstedet, som uddannelsesstedets leder er ansvarlig for.

Det er af stor betydning både for deltagernes udbytte og glæde ved undervisningen, at deltageren placeres på det trin, der bedst svarer til vedkommendes færdighedsniveau.

Det er vigtigt at understrege, at FVU-læsning ikke er danskundervisning i bred, gængs forstand. Undervisningen sigter alene mod erhvervelse af læse-, stave- og skrivekompetence og kan derfor ikke umiddelbart sammenlignes med nogen kendt form for niveaudelt danskundervisning for børn, unge eller voksne inden for det eksisterende uddannelsessystem.

Til brug for uddannelsesstedernes afdækning af FVU-deltagernes læse-, stave- og skrivefærdigheder i forbindelse med optagelse til undervisning og placering på trin og hold udsender Undervisningsministeriet denne vejledning om trinplacering i FVU-læsning.

Vejledningen erstatter den i april 2002 udsendte vejledning til trinplacering. Denne reviderede vejledning svarer i anbefalinger og materialer stort set til den tidligere vejledning, men er forsøgt gjort mere brugervenlig bl.a. gennem mere præcise anbefalinger. Derudover er der gennemført småændringer i enkelte bilag, mens materialer til supplerende afdækning for tosprogede er helt nye.

Denne vejlednings indhold er resultatet af et omfattende udviklingsarbejde gennemført for Undervisningsministeriet af audiologopæd, lektor Elisabeth Arnbak, Danmarks Pædagogiske Universitet, og audiologopæd, konsulent Ina Borstrøm, mens audiologopæd, konsulent Anna Gellert særligt har bidraget med udviklingsarbejde vedrørende tosprogede deltagere og kommentarer til vejledningen som helhed. Interesserede kan hente flere oplysninger om det enkelte udviklingsarbejde på Undervisningsministeriets hjemmeside.

Pædagogisk konsulent Susan Møller
Undervisningsministeriet

Indledning

Optagelse og visitation til FVU

Lov nr. 487 af 31. maj 2000 om forberedende voksenundervisning (FVU-loven) trådte i kraft den 1. januar 2001.

Det fremgår af lovens § 2, at alle, der er fyldt 18 år, og som har forudsætninger for at følge undervisningen med udbytte, har adgang til FVU. Af lovbemærkningerne til denne bestemmelse fremgår, at en pædagogisk og faglig vurdering skal sikre, at disse forudsætninger er til stede.

Den faglige/pædagogiske vurdering har til formål at finde frem til det undervisningstilbud, der bedst muligt kan imødekomme ansøgerens undervisningsbehov.

I § 11, stk. 5. i bekendtgørelse nr. 1200 af 15. december 2000 om undervisning m.v. inden for forberedende voksenundervisning (FVU-bekendtgørelsen) er det bestemt, at det er lederen af den FVU-udbydende institution, der træffer afgørelsen om deltagerens placering på trin og hold.

Det anbefales, at uddannelsesstedet gennemfører en indledende samtale om ansøgerens funktionelle læse-, stave- og skrivefærdigheder og undervisningsønsker med henblik på vurdering af, om FVU er et hensigtsmæssigt tilbud for den pågældende.

Den indledende samtale bør suppleres med en afdækning af deltagerens faglige niveau inden for de relevante færdighedsområder i FVU-læsning for at klarlægge deltagerens undervisningsbehov. Afdækningen danner baggrund for trinplacering og planlægning af undervisningen og kan evt. gennemføres på holdbasis som en del af undervisningens startfase.

I nogle tilfælde vil den indledende samtale eller resultaterne fra afdækningen vise så store vanskeligheder, at de ikke vil kunne afhjælpes inden for rammerne af FVU. I så fald vejledes ansøgeren om, hvilke undervisningstilbud der vil være mere relevante, fx ordblindeundervisning (*Specialundervisning for voksne*), sprogundervisning (*Danskuddannelse for voksne udlændinge*) eller et andet voksenundervisningstilbud.

Hvis afdækningen foretages som en del af undervisningens startfase, og det viser sig, at den pågældende deltager vil få mere udbytte af undervisningen på et andet trin end først antaget, anbefales et trinskift, der bør finde sted tidligst muligt i undervisningsforløbet.

Når deltagerne er indplaceret på et trin på baggrund af denne vejledning, vil den fremtidige trinplacering afhænge dels af bedømmelsen af deltagerens opgavebesvarelse ved de centralt stillede prøver og dels af den ansvarlige leders vurdering af, om deltagerens skriftsproglige færdigheder svarer til de skriftsproglige krav på det pågældende trin.

Det skal understreges, at prøveafleggelsen er frivillig, og det er således ikke en forudsætning for oprykning til næste trin, at deltageren har gennemført eller bestået prøven. Det er uddannelsesstedet, der foretager en individuel vurdering af, om deltageren vil kunne følge undervisningen på det pågældende trin med udbytte, dvs. om der er pædagogisk grundlag for, at deltageren fortsætter på næste undervisningstrin, gentager undervisningen på samme trin, eller om deltageren eventuelt bør deltage i andre undervisningstilbud uden for rammerne af FVU.

Ordblinde og tosprogede deltagere

Ordblinde og tosprogede deltagere kan deltage på hold med andre FVU-deltagere såvel på trin 1 som på de øvrige trin i FVU-læsning. En afgørende forudsætning for ordblinde og tosprogedes adgang til FVU er ligesom for øvrige FVU-ansøgere, at de kan deltage i undervisningen med udbytte.

For tosprogede gælder det desuden, at de skal have mundtlige dansksproglige forudsætninger mindst svarende til sprogcentrenes Prøve i Dansk 1 (tidligere Almenprøve 1). Se vedlagte bilag 7: *Tosprogede voksnes mundtlige dansksproglige forudsætninger*.

Undervisningen på trin 1 kan endvidere tilrettelægges særligt for henholdsvis deltagere, som har dansk som andetsprog og ordblinde deltagere, som har tilstrækkelige sproglige og skriftsproglige forudsætninger.

Undervisningens mål er ens for deltagere, der følger undervisning på trin 1 særligt tilrettelagt for tosprogede eller ordblinde, og øvrige trin 1 deltagere.

Ordblinde ansøgere placeres som hovedregel på trin 1, medmindre det ved en afdækning af færdighederne (testning) viser sig, at færdighederne i afkodning og stavning niveaumæssigt ligger over trin 1. Den ordblindes deltagelse i undervisningen på trin 1 forudsætter en grundig afdækning af relevante sproglige og skriftsproglige forudsætninger og færdigheder med henblik på at tilrettelægge en individuel undervisning, der tager hensyn til den ordblindes særlige skriftsproglige problemer.

Da ordblinde typisk har vedvarende vanskeligheder med at lære sig at læse og stave, vil den enkeltes fortsatte udvikling i læsning, stavning og skriftlig fremstilling ofte kræve tilbagevendende og mere grundig individuel undervisning, end der kan tilbydes under FVU. Hvis uddannelsesstedet (eller den ordblinde selv) skønner, at ansøgerens vanskeligheder med skriftsproget gør det vanskeligt for ham eller hende at få udbytte af undervisningen på trin 1, og han/hun derfor ikke kan optages på FVU, orienteres personen om mulighederne for at modtage ordblindeundervisning (*Specialundervisning for voksne*).

Tosprogede ansøgere har på trin 1 mulighed for at modtage et undervisningstilbud, der i sin tilrettelæggelse tager særlig højde for tosprogedes skriftlige og mundtlige dansksproglige forudsætninger. Hvis undervisningsstedet (eller den tosprogede selv) skønner, at den tosprogedes dansksproglige forudsætninger er så ringe, at det er vanskeligt for ham eller hende at få udbytte af undervisningen på trin 1, bør vedkommende orienteres om mulighederne for andre relevante undervisningstilbud.

Vejledningens opbygning

Med det formål at tydeliggøre hvilke færdigheder og manglende færdigheder, der karakteriserer deltagerne på hvert af de fire trin i FVU, gives en grundig gennemgang af deltageres læse-, stave- og skriveprofiler. De beskrevne hovedkendetegn er afgørende for trinplacering af deltagerne.

I vejledningen gives der desuden en gennemgang af egnede materialer til afdækning af deltageres læse-, stave- og skriveprofiler.

Endelig indeholder vejledningen en række bilag med materialer, som det anbefales at anvende i forbindelse med afdækningen, nemlig:

- Interviewguide,
- Find det der lyder som et ord (deltest fra DIAVOK),
- Hverdagsstavning for voksne,
- Hverdagskrivning for voksne,
- Hjælpekema ved trinplacering,
- Brug af skriftsprog i hverdagen,

Materialer til supplerende afdækning for tosprogede:

- Tosprogedes mundtlige dansksproglige forudsætninger,
- Tosprogede deltageres afkodningsfærdigheder og
- Tosprogede deltageres ordkendskab.

Illustrative beskrivelser af FVU-deltageres baggrund, skriftsproglige profil og trinplacering:

- Casebeskrivelser: eksempler på trinplacering

Deltagerprofiler

For at tydeliggøre, hvilke færdigheder og manglende færdigheder der karakteriserer deltagerne på hvert af de fire trin, beskrives der i dette afsnit en række hovedkendetegn. Disse hovedkendetegn er afgørende for trinplaceringen. Ud over hovedkendetegnene er der for den karakteristiske deltager på hvert trin beskrevet en deltagerprofil og en række karakteristika for deltagerens delfærdigheder.

På side 11 er der en samlet oversigt over hovedkendetegn og karakteristika for delfærdigheder hos deltagerne på de fire trin.

Deltagere på trin 1

- svage læsere og stavere

Hovedkendetegn

Ringede afkodnings- og stavefærdigheder.

Deltagerprofil

Deltagere på trin 1 har klart utilstrækkelige færdigheder i læsning, stavning og skriftlig fremstilling. Disse utilstrækkelige færdigheder skyldes primært problemer med basale færdigheder i læsning og stavning. De skriftsproglige vanskeligheder er ikke nødvendigvis af medfødt oprindelse (ordblindhed). Karakteristisk for deltagerne er ringede afkodning, dvs. ringede færdigheder i at læse ord ved hjælp af en lydligt baseret strategi. Deltagere med en ringede afkodning bør placeres på trin 1, også selvom de har en relativ god læseforståelse, da den ringede afkodning må formodes at begrænse yderligere forbedring af funktionelle læse- og skrivefærdigheder.

Karakteristika ved delfærdigheder

Afkodning og stavning

Deltageren overholder ikke basale lydfølgeregler (lydret stavemåde), når han/hun skal læse eller stave ukendte ord.

Skrivning

Trin 1-deltagere viser en ringede fornemmelse for ordstruktur, syntaks og grammatik i deres skriftlige fremstilling. Ofte skriver de ikke ret meget i hverdagen.

Læsning

Deltagerne bruger ikke læsning til informationssøgning eller som underholdning i hverdagen. Mange trin 1-deltagere har udviklet individuelle kompenserende strategier og vil ofte have behov for støtte og hjælp fra andre voksne til at klare læse- og skrivekravene i hverdagen.

Deltagerens egne beskrivelser af vanskelighederne

En stor del af deltagerne på trin 1 har modtaget specialundervisning i grundskolen og eventuelt også som voksne, og de opfatter sig selv som ringede læsere. Deltagerne oplever, at deres ringede skriftsproglige færdigheder sætter begrænsninger for beskæftigelsesmuligheder, jobskifte eller videre uddannelse.

Deltagere på trin 2

- utrænede læsere og stavere

Hovedkendetegn

Ringelæseforståelse, men acceptable basale afkodnings- og stavfærdigheder.

Deltagerprofil

Deltagere på trin 2 har en upåfaldende afkodning, men en utilstrækkelig funktionel læseforståelse. Deltagerne er således i besiddelse af de nødvendige sproglige forudsætninger for at udvikle en acceptabel læsefærdighed (fonologisk opmærksomhed, ordkendskab og afkodning). Trin 2-deltagere oplever ikke nødvendigvis sig selv som ringelæsere; de læser nemlig sjældent.

Karakteristika ved delfærdigheder

Afkodning og stavning

Trin 2-deltagere behersker ikke almindelige ortografiske konventioner i (læsning og) stavning af ord. Ordene skrives ofte i overensstemmelse med basale lydfølgeregler på dansk (lydret); men deltagerne mangler morfologisk og ortografisk viden.

Skrivning

Deltagerne viser en ringelæseforståelse for ordstruktur (bøjning og sammensætning af ord) og en manglende beherskelse af skriftsprogligt ordforråd, syntaks og grammatik i deres skriftlige fremstilling. Mange bruger ikke skrivning som et kommunikativt redskab i hverdagen. De har ringelæseforståelse for disposition og mangler ofte et tydeligt fokus i teksten.

Læsning

Deltagerne bruger ikke læsning til informationssøgning i hverdagen og læser sjældent sammenhængende tekster (eller bøger), medmindre emnet ligger inden for deres særlige interesseområde. Deltagernes funktionelle læsefærdighed (læseforståelse) er utilstrækkelig i forhold til hverdagens krav. Deltagerne læser langsomt, hvilket medvirker til et ringelæseudbytte og en ringelæse motivation til at gå i gang med at læse.

Deltagernes egne beskrivelser af vanskelighederne

Der er ofte uoverensstemmelse mellem deltagerens faktiske læsefærdighed og deres oplevede læsefærdighed. Deltagerne oplever ikke sig selv som dårlige læsere og kommer sjældent med et ønske om at læse bedre, for læsning indgår ikke naturligt i deres dagligdag. En stor del af deltagerne kommer derimod med et ønske om at forbedre deres stavning.

Deltagere på trin 3

- ufleksible læsere og skrivere

Hovedkendetegn

Mangler fleksibilitet i valget af læse- og skrivestrategier.

Behersker almindelige ortografiske konventioner i læsning og stavning af ord, men mangler kendskab til betydningsrelaterede læse- og stavestrategier.

Deltagerprofil

Deltagere på trin 3 har et acceptabelt niveau i afkodning og stavning af hverdagsord. De kan godt læse; men vil ofte vælge en passiv læsestrategi, hvor de ikke i tilstrækkelig grad integrerer egne erfaringer med tekstens oplysninger. Derfor har de svært ved at handle med udgangspunkt i oplysninger fra en læst tekst. Deltagerne mangler bevidsthed om forskelle og ligheder i læsning og skrivning af forskellige teksttyper. Deltagerne viser endvidere ofte tegn på manglende fleksibilitet i valget af læsestrategi, og deres skriftlige fremstilling er præget af manglende overblik over tekstens struktur på teksthiveau (ringe sammenhæng) og sætningsniveau (knudrede sætninger).

Karakteristika ved delfærdigheder

Afkodning og stavning

Deltagerne behersker almindelige ortografiske konventioner i hverdagsord, men mangler viden om skriftens tegnkonstansprincip.

Skrivning

Deltagerne viser en ufleksibel strategi i udformningen af tekster, som skyldes et ringe kendskab til karakteristika ved forskellige teksttyper.

Læsning

Deltagerne benytter samme læsestrategi uanset teksttype og har derfor ikke et tilstrækkeligt udbytte af læsningen. Læsningen kan tilmed være langsom. Deltagerne mangler erfaring i at benytte læsning som en kilde til information eller som instruktion i arbejdsprocesser (at læse for at gøre) og er sjældent opmærksomme på læsekrav i forbindelse med praktiske eller manuelle opgaver på job og i fritiden.

Deltagernes egne beskrivelser af vanskelighederne

Deltagerne oplever ikke at have utilstrækkelige læse- og skrivefærdigheder i fritiden, men de kommer ofte til kort over for specifikke læse- eller skrivekrav i forbindelse med job eller efteruddannelse. Deltagerne læser og skriver i dagligdagen, men har ikke fokus på de særlige skriftsproglige krav, der er forbundet med forskellige arbejdsopgaver.

Deltagere på trin 4

- studieuvante læsere og skrivere

Hovedkendetegn

Mangler uddannelses- eller studieerfaringer.

Læser og staver acceptabelt, men er usikre over for de krav, der stilles til læsning, stavning og skriftlig fremstilling i et undervisningsforløb.

Deltagerprofil

Deltagere på trin 4 har upåfaldende afkodning og læseforståelse. Deltagerne er uddannelses- eller studieuvante og behersker derfor ikke nødvendige studierelaterede læsestrategier. Deltagerne har tillige utilstrækkelige færdigheder i skriftlig formidling af et fagligt indhold.

Karakteristika ved delfærdigheder

Afkodning og stavning

Deltagerne behersker læsning og stavning af hverdagsord, men mangler kendskab til betydning og stavemåde af udenlandske aflednings-, bøjnings- og rod morfemer, der indgår i hverdagsprog, og vil ofte have behov for undervisning i brugen af fagspecifikke ord af relevans for deres fagområde.

Skrivning

Deltagerne viser manglende færdigheder i at udforme faglige tekster og projektopgaver og mangler erfaring i at udforme tekster med varieret syntaks og nuanceret sprogbrug.

Læsning

Deltagerne mangler erfaring i at læse for at tilegne sig nyt stof i forbindelse med uddannelse eller studie. Deltagerne har ringe kendskab til faglig læsning. De er ikke tilstrækkelig opmærksomme på eget læseudbytte og mangler kendskab til relevante aktiviteter til kontrol af læseudbyttet.

Deltagernes egne beskrivelser af vanskelighederne

Trin 4-deltagere har gode læse- og stavefærdigheder, men er usikre over for nye læse- og skrivekrav i forbindelse med job og/eller uddannelse. Deltagerne er ikke bevidste om sammenhængen mellem læsekrav og faglige krav på et kursus eller en uddannelse.

Oversigt over kendetegn

De beskrevne kendetegn ved deltagernes færdigheder på de fire trin er her vist i en samlet oversigt. De skriftsproglige kendetegn i de gråtonede felter er afgørende for indplaceringen af deltagere på det pågældende FVU-trin.

	Trin 1	Trin 2	Trin 3	Trin 4
Færdigheder	Kendetegn	Kendetegn	Kendetegn	Kendetegn
Afkodning	Ringe afkodning.	Acceptabel afkodning.	Acceptabel afkodning.	Acceptabel afkodning.
Stavning	Ringe stavning. Få parate ordbilleder.	Lydret stavning. Ringe kendskab til ortografiske konventioner. Ringe kendskab til sammensætning og bøjning af ord.	Acceptabel stavning af almindelige ord. Ringe kendskab til tegnkonstans.	Acceptabel stavning. Ringe kendskab til udenlandske stavemønstre.
Læseforståelse	Ringe forståelse af læste tekster. Ringe afkodning skaber 'flaskehal-se' i læsning.	Ineffektiv læsning. Langsom læsehastighed. Mangler overblik over tekstens indhold.	Ufleksible læsestrategier p.g.a. ringe kendskab til teksttyper.	Acceptabel læsefærdighed, men usikker faglig læsning. Ringe udnyttelse af strategier til styring og kontrol af egen læsning.
Skrivning	Skriver ikke ret meget.	Skriver unuanceret og mangler fokus i teksten.	Ringe kendskab til målgruppe og karakteristika ved teksttyper.	Mangler erfaring i at skrive til en neutral modtager. Uerfaren i faglig skrivning.
Brug af skriftsprog i hverdagen	Undgår læsning og skrivning i hverdagen.	Ringe brug af læsning og skrivning i hverdagen. Læser få udvalgte teksttyper ud fra interesse.	Læser en del, men foretrækker udvalgte teksttyper.	Læser bredt, men ringe kendskab til lærebøger.

Afdækning af færdigheder

De beskrevne deltagerprofiler er afgørende for trinplaceringen. For at kunne optage og trinplacere ansøgeren på FVU-læsning er det derfor nødvendigt, at uddannelsesstederne afdækker ansøgerens læseprofil.

Til brug for uddannelsesstedernes indledende samtale med FVU-ansøgeren er udviklet en interviewguide til afdækning af deltagerforudsætninger og undervisningsbehov. I afsnittet Interviewguide gennemgås de spørgsmål, der kan medvirke til afdækning af undervisningsbehov og dermed trinplacering.

Det anbefales, at den indledende samtale suppleres med en grundig afdækning af deltagerens skriftsproglige færdigheder. Afdækningen anbefales dels med henblik på en mere sikker trinplacering; og dels som grundlag for udarbejdelse af en målrettet undervisningsplan.

I afsnittet *Materialer til afdækning af læse-, stave- og skriveprofiler* gives anvisninger på eksisterende testmaterialer, der anbefales i FVU-sammenhæng.

En afdækning af FVU-deltagernes brug af skriftsprog i hverdagen er primært et godt grundlag for det videre arbejde med de teksttyper, som den enkelte deltager har brug for at kunne læse og skrive i sin hverdag, og er således et nødvendigt element i undervisningen på hvert af de fire FVU-trin. En afdækning af deltagernes brug af skriftsprog i hverdagen er et godt et supplement til deltagerens placering på trin og til planlægningen af det kommende undervisningsforløb. Til brug for uddannelsesstedernes afdækning af FVU-deltagernes brug af skriftsprog i hverdagen er udviklet et materiale, der beskrives i afsnittet *Deltagernes skriftsprog i hverdagen*.

Interviewguide

Større, landsdækkende undersøgelser af voksne danskeres læsefærdigheder har vist, at der er relativt flere voksne med utilstrækkelige læsefærdigheder blandt den ældre del af befolkningen end blandt den yngre del. På samme måde er andelen af dårlige læsere større blandt arbejdsledige end blandt beskæftigede, og endelig er der en klar sammenhæng mellem læsefærdigheder og uddannelsesbaggrund: Jo kortere uddannelsesbaggrund des større risiko for utilstrækkelige læsefærdigheder.

Sammenhængen mellem læsning og stavning på den ene side og velkendte baggrundsfaktorer på den anden side er dog alene en statistisk sammenhæng, der gælder, når man sammenligner forskellige grupper af voksne danskere med hinanden. Man kan derfor aldrig basere en deltageres undervisningsbehov og dermed trinplacering på baggrundsoplysninger alene, men baggrundsoplysningerne giver information, der kan målrette den efterfølgende grundige afdækning.

Der er udarbejdet en interviewguide til afdækning af deltagerforudsætninger og undervisningsbehov i FVU-læsning. Interviewguiden er udarbejdet som et hjælperedskab til uddannelsesstedet til brug for optagelse og eventuelt foreløbig placering af kommende FVU-deltagere på de fire FVU-trin (vedlagt som bilag 1).

Interviewguiden benyttes som grundlag for den indledende samtale. Intervieweren stiller deltageren de enkelte spørgsmål og noterer deltagerens svar. Mange deltagere vil have svært ved at læse og besvare spørgsmålene på egen hånd, og derfor kan det ikke anbefales at lade deltageren besvare spørgsmålene fra Interviewguiden alene.

Interviewguiden kan bidrage til afdækning af:

- tidligere undervisning i læsning, stavning og skrivning
- oplevede læsevanskeligheder
- skole- og uddannelsesbaggrund
- ønsker for undervisning i læsning, stavning og skrivning

Spørgsmål, baggrund og vurdering

(Se bilag 1)

I det følgende gives en oversigt over spørgsmålene fra interviewguiden samt en anvisning på, hvorledes deltagerens besvarelser kan bruges i forbindelse med trinplacering.

Udover de spørgsmål, som kan medvirke til trinplaceringen, er der en lang række spørgsmål, der kan have betydning for undervisningens planlægning. Det anbefales, at FVU-deltagere med tosproget baggrund også besvarer spørgsmål om skolegang, uddannelse og erhverv i hjemlandet. Spørgsmål, der særligt retter sig mod tosprogede FVU-deltagere, er markeret med kursiv.

Interviewguidens pkt. 1: Personlige oplysninger og sproglig baggrund

Navn	_____	
Alder	_____ år	
Har du dansk som modersmål?	☐ nej	☐ ja
<i>Hvad er dit modersmål?</i>	_____	
<i>Hvilke andre sprog taler og skriver du?</i>	_____	
<i>Hvor længe har du boet i Danmark?</i>	_____ år	
<i>Er du dansk statsborger?</i>	☐ nej	☐ ja
<i>Har du fået undervisning i dansk?</i>	☐ nej	☐ ja
<i>Evt. hvor og hvor længe har du fået undervisning?</i>	_____	
<i>Har du bestået nogen prøver?</i>	☐ nej	☐ ja
<i>Evt. hvilke(n)?</i>	_____	

Baggrund

Personlige data til journal.

Andet modersmål end dansk indikerer ofte ringe ordkendskab, og det kan betyde, at deltageren mangler de nødvendige dansksproglige forudsætninger for at gå på FVU.

Tosprogede på FVU skal have mundtlige dansksproglige forudsætninger mindst svarende til sprogcentrenes Prøve i Dansk 1 (tidl. Almenprøve 1).

Vurdering

Tosprogede deltagere med de nødvendige dansksproglige forudsætninger bør som udgangspunkt placeres på trin 1.

Danskuddannelse for voksne udlændinge er et særligt tilbud for tosprogede voksne, der ønsker at forbedre deres dansksproglige forudsætninger. Dette tilbud bør altid overvejes, hvis den tosprogede deltager ikke er dansk statsborger, og hvis deltageren ikke tidligere eller kun i ringe omfang har modtaget formel undervisning i dansk.

Interviewguidens pkt. 2: Læse- og stavevanskeligheder

Oplever du selv, at du er ordblind? Evt. hvordan har du fået denne opfattelse? _____	☐ nej	☐ ja
Er der andre fra din nærmeste familie, der har eller har haft problemer med at læse, stave og skrive? Evt. hvem? _____	☐ nej	☐ ja
Har du modtaget specialundervisning i skolen?	☐ nej	☐ ja
Har du modtaget specialundervisning som voksen? Evt. i hvilke(t) fag og hvor længe? _____	☐ nej	☐ ja
Bruger du talesyntese eller andre hjælpemidler, når du læser eller skriver? Evt. hvilke(t)? _____	☐ nej	☐ ja

Baggrund

Ordblindhed er betegnelsen for vedvarende læsevanskeligheder, og det kan betyde, at deltageren mangler de nødvendige forudsætninger (basal afkodning) for at gå på FVU.

Andre familiemedlemmer med læsevanskeligheder kan være en indikator for arveligt betingede vanskeligheder.

Deltagelse i specialundervisning i skolen og som voksen hænger ofte sammen med store læsevanskeligheder.

Ordblindeundervisning (*Specialundervisning for voksne*) er et tilbud for ordblinde voksne, der ønsker en individualiseret undervisning, som afhjælper og begrænser virkningerne af læse- og skrivehandicappet med udgangspunkt i den ordblindes forudsætninger, færdigheder og behov.

Vurdering

Voksne, der har modtaget specialundervisning som barn og/eller voksen, har ofte basale vanskeligheder i læsning. Derfor bør deltagere, der tidligere har modtaget specialundervisning, placeres på det laveste af de overvejede trin.

Ordblinde deltagere med de nødvendige forudsætninger bør som udgangspunkt placeres på trin 1.

Det kræver en særlig tilrettelæggelse af undervisningens indhold og form at tilgodese ordblinde, der er afhængige af tekniske hjælpemidler, når de skal læse og skrive. Disse deltagere bør henvises til ordblindeundervisning (*Specialundervisning for voksne*).

Interviewguidens pkt. 3: Skolegang, uddannelse og job

Skolegang

Hvor længe har du gået i skole? _____ år.

Hvor længe har du gået i skole i dit hjemland? _____ år.

Beskriv din skolegang, herunder:

- Hvordan gik det med at lære at læse og skrive i skolen?

- Kunne du lide at gå i skole?

- Kunne du lide at arbejde med læsning og skrivning?

- Kunne du lide at læse bøger?

- Har du haft mange skoleskift?

Evt. hvorfor? _____

 nej ja nej ja nej ja nej ja**Uddannelse**

Har du en afsluttende eksamen fra skolen?

Evt. hvilken? Fra hvilket land? _____

 nej ja

Har du en uddannelse?

Evt. hvilke(n)? Fra hvilket land? _____

 nej ja

Har dine læse- og stavevanskeligheder haft betydning for skole og uddannelse?

Evt. på hvilken måde? _____

 nej ja**Job**

Er du i job?

Evt. hvilket? _____

 nej ja

Har du haft jobs indenfor de sidste fem år?

Evt. hvilke(t)? _____

 nej ja

Indgår der læsning og skrivning i dit arbejde?

Evt. på hvilken måde? _____

 nej ja

Hvordan klarer du at ...

Dårligt

Ikke så godt

Middel

Temeilig godt

Virkelig godt

... læse på arbejdet?

... skrive på arbejdet?

Særligt for tosprogede:

Hvilket sprog taler du mest på dit arbejde? _____

Baggrund

Lavt uddannelsesniveau, ledighed og begrænset brug af læsning og skrivning på job hænger ofte sammen med ringe læsefærdigheder.

For tosprogede deltagere gælder det, at deres eksamensniveau i hjemlandet ikke altid svarer til samme uddannelsesniveau i Danmark.

Vurdering

Deltagere uden arbejde og med ingen eller lav uddannelse har ofte både læse- og skrivevanskeligheder og bør derfor arbejde med de undervisningselementer, der tilbydes på de laveste trin i FVU.

Interviewguidens pkt. 4: Fritid

Hvad kan du godt lide at lave i din fritid? _____		
Skal du bruge læsning og skrivning i din fritid? Evt. hvordan? _____	☐ nej	☐ ja
Har din læsefærdighed begrænset dit valg af interesser? Evt. hvordan? _____	☐ nej	☐ ja
Har du brug for hjælp til at klare læsning og skrivning i fritiden? Evt. hvem og hvordan? _____	☐ nej	☐ ja
<i>Særligt for tosprogede:</i>		
<i>Hvilket sprog taler du mest i dit hjem? _____</i>		
<i>Hvilken tv-kanal ser du mest? _____</i>		

Baggrund

Kan give indikationer om brug af dansk (skrift-)sprog i hverdagen samt fornemmelse af, om familien må træde støttende til ved læseproblemer.

Vurdering

Deltagere med læsekrævende fritidsinteresser kan til en vis grad holde deres læsning ved lige gennem daglig forpligtende læsning. Disse deltagere vil ofte have gavn af at arbejde med undervisningselementer, der tilbydes på de midterste trin i FVU.

Interviewguidens pkt. 5: Henvendelsesgrunde

Hvor har du hørt om FVU? _____					
Hvorfor vil du gerne gå til FVU? _____					
Hvordan mener du selv, at du ...	Dårligt	Ikke så godt	Middel	Temmelig godt	Virkelig godt
... læser ord?					
<i>... læser ord på dit modersmål?</i>					
... forstår tekster?					
<i>... forstår tekster på dit modersmål?</i>					
... staver ord?					
<i>... staver ord på dit modersmål?</i>					
... skriver tekster?					
<i>... skriver tekster på dit modersmål?</i>					

Baggrund

Baggrundsinformationer til afdækning af deltagerens motivation og personlige målsætning med undervisningen.

Vurdering

Deltagere, der ikke tidligere har oplevet at have vanskeligheder med at læse og/eller skrive, bør særligt vurderes vedrørende læsning og skrivning i forbindelse med job og/eller uddannelse.

Tosprogede deltagere, der også har basale skriftsproglige vanskeligheder på deres modersmål, vil have vanskeligt ved at følge FVU med udbytte.

Interviewguidens pkt. 6: Personlige mål med FVU

Har du bestemte planer for din fremtid (fx nyt arbejde, uddannelse eller andet)?

Hvad vil du gerne blive bedre til?

- at forstå det, du læser
- at læse hurtigt
- at stave
- at skrive
- grammatik
- udtale
- andet _____

Baggrund

Baggrundsinformationer til afdækning af deltagerens motivation og personlige målsætning med undervisningen.

Det er en forudsætning for den voksnes aktive deltagelse i undervisningen, at deltageren får hjælp til at opstille nogle præcise og overskuelige (del-)mål for undervisningen.

Vurdering

Der er ofte uoverensstemmelse mellem deltagerens oplevede færdigheder og de faktiske færdigheder målt ved læse- og staveprøver. Derfor kan man ikke umiddelbart anvende den personlige målsætning som grundlag for trinplacering.

Deltagere, der primært ønsker at blive bedre til fx udtale, håndskrift eller til at skrive på computer, bør henvises til andre undervisningstilbud.

Interviewguidens pkt. 7: Vurdering af egen arbejdsindsats

Hvor meget tid vil du bruge uden for undervisningen på at blive bedre til at læse og skrive? _____

Hvad forventer du, at læreren skal gøre for, at du bliver bedre til at læse og skrive? _____

Hvad forventer du, at du selv skal gøre for at blive bedre til at læse og skrive? _____

Baggrund

Baggrundsinformationer til afdækning af deltagerens motivation og personlige målsætning.

Det er en vigtig for undervisningens udbytte, at den voksne er indstillet på at arbejde med læsning og skrivning uden for undervisningstiden.

Vurdering

I tvivlstilfælde bør deltagere, der regner med ingen eller lille arbejdsindsats uden for undervisningssiden, placeres på det laveste af de overvejede trin.

Materialer til afdækning af læse-, stave- og skriveprofiler

Sikker læsning og stavning af enkeltord er et vigtigt middel til at opnå såvel bedre læseforståelse som bedre skriftlig fremstilling. Undervisning af voksne deltagere under FVU må derfor sigte på at styrke både de basale skriftsproglige færdigheder og de kommunikative færdigheder. En diagnostisk testning af deltagernes færdigheder ved undervisningsstart bør derfor afdække de væsentligste færdighedsområder inden for læsning, skrivning og stavning, nemlig:

- Afkodning - læsning af enkeltord
- Læseforståelse - læsning af hverdagstekster
- Stavning - stavning af enkeltord
- Skriftlig fremstilling - skrivning af hverdagstekster
- Kritiske forudsætninger for læsning og stavning

I det følgende gives anvisninger på eksisterende testmaterialer, som anbefales til afdækning af hvert færdighedsområde. På side 24 er der en vejledende oversigtsside, der indeholder alle de anbefalede materialer med en trinrettet scorefordeling for hvert materiale. Hvor intet andet er nævnt kan materialerne også anvendes til tosprogede.

Afkodning – læsning af enkeltord

En god læser mestrer ikke bare en enkelt afkodningsstrategi, men formår at benytte forskellige strategier i bestemte sammenhænge. Hvis ordet indgår i en tekst, kan læseren udnytte de ydre ledetråde under afkodningen, dvs. udnytte de semantiske, syntaktiske og pragmatiske holdepunkter, som teksten giver. Hvis ordet derimod optræder alene, kan læseren kun udnytte de indre ledetråde. De indre ledetråde er de oplysninger, man får fra det enkelte ord, og for at få adgang til disse oplysninger må man udnytte den måde, skriften er opbygget på. Hvis man kan udnytte skriftens fonematiske princip, kan man læse lydrette ord (fx *sympati*). Hvis man kan udnytte skriftens morfematiske princip, kan man læse og forstå komplekse ord (fx *arbejdsløshedsunderstøttelse*).

En basal lydlig afkodning er grundlaget for udvikling af andre mere avancerede strategier som eksempelvis udnyttelse af kontekstbetingede lydfølgeregler (fx *-ok* i *sok* og *stok*) og udnyttelse af det morfematiske princip i læsning.

Mange undersøgelser har dokumenteret en sammenhæng mellem afkodning af enkeltord og generel læsefærdighed, og undersøgelser af sammenhængen mellem læsefærdigheder og selvrapporterede læsevanskeligheder har vist, at voksne med utilstrækkelig afkodning også vurderer deres generelle læsefærdighed som utilstrækkelig.

Til afdækning af deltagernes afkodningsfærdigheder anbefales:

Afkodning

'Find det der lyder som et ord' fra *Diavok*,
Ina Nielsen og Dorthe Klint Petersen, AOF-Danmark (vedlagt som bilag 2).

Afdækningen af deltagerens afkodning skal belyse deltagerens evne til at læse nye ord. Deltageren bliver bedt om at læse ”ord”, som ikke eksisterer på dansk, men som lyder som et rigtigt ord, når de udtales (fx ’jor’, der udtales som ’jord’).

Et godt resultat viser, at deltageren har en acceptabel afkodning og kan læse ukendte ord. Deltagere med en acceptabel afkodning bliver ikke begrænset i deres udvikling af mere avancerede læse- og skrivestrategier, og deres endelige trinplacering vil derfor afhænge af deres færdigheder på de øvrige områder i afdækningen.

Et ringe resultat på ’Find det der lyder som et ord’ vil derimod betyde, at deltageren har en utilstrækkelig evne til at læse nye ord ved hjælp af en lydligt baseret læsestrategi. Man kan forvente, at deltagerens ringe afkodning vil sætte begrænsninger for, hvor meget og hvor hurtigt de kan udvikle andre skriftsproglige færdigheder, og derfor bør disse deltagere placeres på trin 1. Deltagere med meget ringe afkodning må forventes at have brug for ekstra støtte og måske også kompensatoriske hjælpemidler i det daglige. Disse deltagere må anses for at være ordblinde og bør derfor tilbydes undervisning på det særligt tilrettelagte FVU-forløb for ordblinde eller henvises til ordblindeundervisning (*Specialundervisning for voksne*).

Vejledende Scorefordeling	Trin 1			Trin 2	Trin 3	Trin 4
	Tilrettelagt for ordblinde	Tilrettelagt for tosprogede	øvrige			
Afkodning 'Find det der lyder som et ord'	Op til 7	8 – 15		16 – 38		

Imidlertid kan et ringe resultat også skyldes faktorer, som ikke kan relateres direkte til deltagerens evne til at anvende en lydligt baseret læseteknik. Enkelte voksne vil have svært ved at forstå, hvordan testopgaven skal løses, og de kan af den grund have svært ved at løse opgaven korrekt. I sådanne tilfælde kan det være ønskeligt med en supplerende, individuel afdækning af samme færdighed.

For at kunne løse den enkelte opgave i ’Find det der lyder som et ord’ skal man genkende udtalen af et eksisterende dansk ord. Det kræver naturligvis, at det pågældende ord indgår i ens ordforråd, og at ens egen udtale af det pågældende ord svarer til den almindelige udtale af ordet. Derfor kan de tosprogede deltagere have svært ved at løse opgaven, og i disse tilfælde kan det anbefales, at man supplerer sin afdækning af deltagerens afkodning med en individuel højtlesning af nonsensord.

Til den supplerende, individuelle afdækning af deltagerens højtlesning af nonsensord anbefales:

Individuel afdækning af afkodning

’Nonsensord og rigtige ord’, appendiks C fra *Differences in Dyslexia*, Carsten Elbro, Munksgaard.

Tosprogede voksnes afkodningsfærdigheder

Anna Gellert, Undervisningsministeriet (vedlagt som bilag 8).

Læseforståelse – læsning af hverdagstekster

Læsning er en kompliceret aktivitet, der involverer mange forskellige kognitive og sproglige processer. Først og fremmest må man hurtigt og effektivt kunne læse (afkode) de enkelte ord i teksten og skabe en meningsfuld sammenhæng af dem. Kan man det, er man i besiddelse af en elementær læsefærdighed, der omfatter det basale samspil mellem afkodning og sprogforståelse. For voksne læsere er det derimod ikke tilstrækkeligt at besidde en elementær læsefærdighed, hvis man skal klare sig i et samfund med høje læsekrav. For at klare hverdagens læsekrav må man endvidere koble tekstens indhold til den viden om emnet, man i forvejen er i besiddelse af, drage de nødvendige følgeslutninger og selektere i tekstens indhold ud fra det formål, man har med at læse teksten. Kan man det, er man i besiddelse af en funktionel læsefærdighed.

Begrebet funktionel læsefærdighed sætter fokus på nødvendigheden af at vurdere den enkeltes læsefærdighed i forhold til de læsekrav, han eller hun er stillet overfor i hverdagen, og det sætter fokus på læsefærdighed som en dynamisk færdighed. Læsefærdigheden må vurderes løbende ud fra de læsekrav, som ændringer i arbejdssituation eller fritidsliv afstedkommer.

En afdækning af voksne læsers funktionelle læsefærdighed tager udgangspunkt i fællestekster, dvs. tekster der i princippet henvender sig til alle voksne, og som det forventes, at alle voksne kan læse. Man inddeler ofte fællestekster i forskellige tekstgrupper (fx informerende tekster, opslagstekster og fortællende tekster) med hver deres karakteristiske og indbyggede læsekrav. Til afdækning af deltagerens funktionelle læsefærdighed anbefales:

Læseforståelse

Læsetekster for Unge og Voksne

Elisabeth Arnbak og Carsten Elbro, Dansk psykologisk forlag.

Afdækningen af deltagerens læseforståelse skal belyse deltagerens evne til at tilegne sig indholdet i almindelige hverdagstekster. Deltageren bliver bedt om at løse opgaver, der svarer til det læseformål, man normalt vil have til den pågældende tekst (fx biografreklame: Find en bestemt film).

Et godt resultat viser, at deltageren kan læse og forstå almindelige hverdagstekster under et moderat tidspres. Disse læsere har en aktiv læseindstilling og et bredt kendskab til forskellige teksttyper.

Omvendt vil en utilstrækkelig læsefærdighed vise sig ved, at deltageren læser langsomt og/eller ikke er i stand til at tilpasse sin læsemåde efter teksttypens særlige krav. Deltagere med meget ringe læseforståelse har ofte andre vanskeligheder, der sætter begrænsninger for deres læseforståelse, fx ringe afkodning eller manglende ordkendskab. Disse deltagere må anses for at have så store vanskeligheder med de andre komponenter i læsning, at de bør tilbydes undervisning på de særligt tilrettelagte FVU-forløb for ordblinde eller tosprogede deltagere eller henvises til ordblinde-undervisning (*Specialundervisning for voksne*) eller *Danskuddannelse for voksne udlændinge*.

Vejledende Scorefordeling	Trin 1			Trin 2	Trin 3	Trin 4
	Tilrettelagt for ord- blinde	Tilrettelagt for tospro- gede	øvrige			
Læseforståelse <i>Læsetekster for unge og voksne</i>	Op til 25		26 – 35	36 – 44	45 - 60	

Stavning – stavning af enkeltord

Sikker og flydende stavning af enkeltord er en væsentlig forudsætning for god skriftlig fremstilling. Deltagerens stavning af enkeltord bør derfor vurderes særskilt. En god stavning forudsætter, at man er i stand til at udnytte de principper, der ligger bag stavemåden af danske ord, og en god staver mestrer ikke bare én stavestrategi, men formår at benytte og kombinere forskellige strategier i bestemte sammenhænge. Hvis man kan udnytte skriftens fonematiske princip i stavning, kan man stave lydrette ord, fx *diplom*, ved at udnytte overensstemmelsen mellem udtale og stavemåde. Hvis man kan udnytte skriftens morfematiske princip i stavning, kan man stave komplekse ord fx *overenskomstforhandlingerne* ved at udnytte sit kendskab til stavemåden af de enkelte betydningsdele.

Der findes en række staveprøver til voksne, men kun en enkelt staveprøve er udviklet specielt til målgruppen for FVU. Til afdækning af deltagerens stavning anbefales således:

Stavning

Hverdagsstavning for voksne

Ina Borstrøm og Elisabeth Arnbak, Undervisningsministeriet (vedlagt som bilag 3).

Hverdagsstavning indeholder to staveprøver: 'Basal staveprøve', der afdækker deltagerens stavning af lydrette ord, og 'Ortografisk staveprøve', der afdækker deltagerens udnyttelse af mere avancerede stavestrategier (kontekstbetinget stavning, morfologisk stavning og etymologisk stavning).

Et godt resultat på staveprøven viser, at deltageren mestrer flere forskellige staveteknikker og har en god og sikker stavning af hverdagsord. Et mindre godt resultat viser, at deltageren har et mangelfuldt kendskab til de mest almindelige staveregler.

'Ortografisk staveprøve' kan benyttes til trinplacering af alle FVU-deltagere, men for mange af de svageste FVU-deltagere vil det være en meget stor opgave (prøven består af en fuld diktat, hvoraf 60 udvalgte ord bliver bedømt). Da alle deltagere med en utilstrækkelig afkodning skal placeres på trin 1 eller henvises til andre undervisningstilbud, kan man i stedet vælge kun at vurdere disse deltagers lydligt baserede stavning ved hjælp af 'Basal staveprøve'.

Deltagere med et acceptabel resultat på 'Basal staveprøve' kan stave lydret, mens deltagere med et utilstrækkeligt resultat har så store basale staveproblemer, at de bør tilbydes undervisning på de særligt tilrettelagte FVU-forløb for ordblinde eller tosprogede eller henvises til ordblindeundervisning (*Specialundervisning for voksne*) eller *Danskuddannelse for voksne udlændinge*.

Vejledende Scorefordeling	Trin 1			Trin 2	Trin 3	Trin 4
	Tilrettelagt for ordblind- de	Tilrettelagt for tospro- gede	Øvrige			
Stavning <i>Hverdagsstavning for voksne</i> 'Basal staveprøve' (20 ord)	Op til 12		13-18	19-20		
'Ortografisk staveprøve' (60 ord)			Op til 21	22-37	38-49	51-60

Skriftlig fremstilling – skrivning af hverdagstekster

Skriftlig fremstilling er et nyt og uafdækket område inden for undervisning af voksne med læse-, stave- og skrivevanskeligheder. Mange læseundervisere har arbejdet med deltageres skriftlige fremstilling i adskillige år, men deres erfaringer er ikke i tilstrækkelig grad blevet systematiseret og evalueret i velafgrænsede udviklings- eller forskningsprojekter. Foreløbige undersøgelser tyder på, at mange svage læsere og stavere helt har valgt skrivningen fra i dagligdagen. De overlader simpelthen skriveopgaver i hjemmet og på jobbet til andre. Andre skriver jævnligt, men kun til personligt brug. Det kan være indkøbsseddel, kalendernotater osv. Hvis de en enkelt gang skriver til andre, bliver det ofte i et meget kortfattet, usammenhængende og unuanceret sprog.

Der er en glidende overgang mellem skrivning til personligt brug og skrivning til andre, og for utrænede skrivere vil denne overgang ikke give anledning til ændret skrivemåde. Deres tekster minder om nedskrevet talesprog. De målretter ikke skrivningen til en bestemt modtager(-gruppe), og de får ikke tydeliggjort deres budskab. Den usystematiserede skrivning viser sig ved, at de skriver til andre, som de ville skrive til sig selv. Selv voksne med god hverdagsskrivning kan føle sig overvældede over de særlige krav, der stilles til formidlende eller faglig skrivning. Studievante skrivere har endvidere utilstrækkeligt kendskab til de særlige stilistiske krav, der stilles til fagligt formidlen- de tekster, og de har svært ved at gennemføre et langstrakt skriveforløb, som fx udformning af stile, projektarbejde eller rapportskrivning.

Til afdækning af deltageres skriftlige fremstilling anbefales :

Skriftlig fremstilling

Hverdagsskrivning for voksne

Ina Borstrøm og Elisabeth Arnbak, Undervisningsministeriet (vedlagt som bilag 4).

En skriftlig kommunikation er funktionel, hvis skriveren gengiver de nødvendige informationer, tænker sin modtager ind i tekstens indhold og form og skriver i et sprog, som ikke forstyrrer eller hindrer læsningen af teksten. At blive en god skribent kræver således, at man har en god fornemmelse for sproglige nuancer og virkemidler, og derfor kan FVU-deltagere med et ringe ordkendskab have svært ved at forstå og besvare opgaven ud fra de beskrevne rammer, selvom de måske har en acceptabel stavning og et solidt kendskab til dansk grammatik.

Deltagere med et helt utilstrækkeligt resultat har så store basale problemer med at sætte ord på skrift eller med at forstå, hvad opgaven går ud på, at de bør tilbydes undervisning på de særligt tilrettelagte FVU-forløb for ordblinde eller tosprogede eller henvises til ordblindeundervisning (*Specialundervisning for voksne*) eller *Danskuddannelse for voksne udlændinge*.

Vejledende scorefordeling	Trin 1			Trin 2	Trin 3	Trin 4
	Tilrettelagt for ordblinde	Tilrettelagt for tosprogede	Øvrige			
Skriftlig fremstilling <i>Hverdagsskrivning for voksne</i>	Op til 4	5 – 8	9 – 12	13 - 16		

Kritiske forudsætninger for læsning og stavning

Kritiske forudsætninger for læsning og skrivning bør altid afdækkes hos voksne med store skriftsproglige vanskeligheder. Afdækningen indgår i en samlet vurdering af den voksnes mulighed for at følge undervisningen med udbytte.

Bogstavkendskab

Deltagere med meget ringe skriftsproglige færdigheder bør have afdækket, om de kender de store og små bogstaver, fordi bogstaverne danner grundlaget for den øvrige læse- og skriveundervisning.

Ordkendskab

Det er velkendt, at mangelfuld sprogforståelse kan sætte begrænsninger for læseforståelsen, og at ordforråd og begrebsverden har betydning for den skriftlige fremstilling. Tosprogede deltagere med et ringe ordkendskab henvises til *Danskuddannelse for voksne udlændinge*, mens dansksprogede deltagere med et ringe ordkendskab bør henvises til undervisning for voksne med generelle indlæringsvanskeligheder (*Specialundervisning for voksne*).

Ordmobilisering

Det er af afgørende betydning for læsehastighed og læseforståelse, at man kan få adgang til det enkelte ords udtale og betydning i sit indre leksikon. En langsom eller upræcis adgang til det indre leksikon kan sætte begrænsninger for, hvor hurtigt og præcist man læser en tekst. Svage læsere med langsom eller upræcis ordmobilisering bør placeres på trin 1, hvor det vurderes, om en særligt tilrettelagt undervisning for ordblinde er det rette tilbud, eller om der i stedet bør henvises til ordblindeundervisning (*Specialundervisning for voksne*).

Fonologisk opmærksomhed

Fonologisk opmærksomhed er en kritisk forudsætning for, at man kan læse og stave enkeltord ved hjælp af en lydligt baseret teknik. Hvis deltageren har utilstrækkelig fonologisk opmærksomhed, er det sandsynligt, at den mangelfulde fonologiske opmærksomhed sætter begrænsninger for, hvor meget og hvor hurtigt de kan udvikle deres læsning og stavning. Deltagere med utilstrækkelig fonologiske opmærksomhed tilbydes som udgangspunkt undervisning på trin 1, hvor det vurderes, om en særligt tilrettelagt undervisning for ordblinde er det rette tilbud, eller om der i stedet bør henvises til ordblindeundervisning (*Specialundervisning for voksne*).

Til afdækning af deltagerens sproglige forudsætninger anbefales:

Bogstavkendskab

'Bogstavlæsning' fra *Vejledende læse- og retstavningsundersøgelse*, Tale- og Høreinstitutet, Københavns Amt.

Ordkendskab

'Deltest E' fra *Ordkendskabstesten*, Axel Grønberg m.fl., Specialpædagogisk forlag

'Find det rigtige ord!' fra *Tosprogede voksnes ordkendskab*, Anna Gellert, Undervisningsministeriet (vedlagt som bilag 9)

Ordmobilisering

'Deltest A' fra *Ordkendskabstesten*, Axel Grønberg m.fl., Specialpædagogisk forlag

Fonologisk opmærksomhed

'Tag en lyd væk', 'Hvor findes lyden?' og 'Hvor findes lyden på samme plads?' fra *Diavok*, Ina Nielsen og Dorthe Klint Petersen, AOF-Danmark

Vejledende scorefordelinger til brug ved trinplacering

Nedenfor ses en samlet oversigt over de vejledende scorefordelinger for de anbefalede materialer til brug ved FVU-trinplacering og til den efterfølgende planlægning af undervisningen. I oversigten indgår også de områder fra Interviewguiden, som kan være med til at fastlægge trinplaceringen. Endelig findes der et hjælpeskema til brug ved trinplacering (se *Hjælpeskema til trinplacering*, bilag 5) samt eksempler på, hvordan den indledende afdækning kan belyse FVU-deltagernes baggrund og skriftsproglige profil i forbindelse med trinplacering (se *Casebeskrivelser: eksempler på trinplacering*, bilag 10).

	Trin 1			Trin 2	Trin 3	Trin 4
	Tilrettelagt for ordblindede	Tilrettelagt for tosprogede	Øvrige			
Afkodning 'Find det, der lyder som et ord', <i>DIAVOK</i>	Op til 7	8 – 15		16 – 38		
Læseforståelse <i>Læsetekster for Unge og Voksne</i>	Op til 25		26 - 35	36 - 44	45 - 60	
Stavning <i>Hverdagsstavning for voksne</i> 'Basal staveprøve' 'Ortografisk staveprøve'	Op til 12		13-18 Op til 21	19-20 22-37	38-49	51-60
Skriftlig fremstilling <i>Hverdagskrivning for voksne</i>	Op til 4		5 - 8	9 - 12	13 - 16	
Baggrund <i>Interviewguide</i>	Punkt 2	Punkt 1	Punkt 1, 2, 3	Punkt 3, 4, 5	Punkt 5	Punkt 6, 7
Kritiske forudsætninger *) Bogstavkendskab Ordkendskab Fonologisk opmærksomhed Ordmobilisering	acceptabel acceptabel acceptabel acceptabel					

*)

Kritiske forudsætninger for læsning og stavning bør afdækkes hos FVU-deltagere med meget ringe skriftsproglige færdigheder. Afdækningen skal bruges til at vurdere, om FVU er det rette tilbud for den enkelte person. Deltagere med meget ringe forudsætninger vil ofte ikke være i stand til at følge undervisningen med udbytte. De har brug for en mere grundlæggende og individualiseret undervisning, end FVU kan tilbyde.

Deltagere med ringe bogstavkendskab, ringe fonologisk opmærksomhed og langsom ordmobilisering anbefales at deltage i ordblindeundervisning (*Specialundervisning for voksne*).

Deltagere med ringe ordkendskab anbefales at deltage i *Danskuddannelse for voksne udlændinge* eller i undervisning for voksne med generelle indlæringsvanskeligheder (*Specialundervisning for voksne*).

Brug af skriftsprog i hverdagen

Unge og voksne, der bruger læsning og skrivning i hverdagen, har en bedre funktionel læsefærdighed end andre unge og voksne med eksempelvis samme uddannelse og job, som ikke læser og skriver til daglig. Afdækning af deltagerens brug af skriftsprog i hverdagen kan bidrage med oplysninger til trinplacering, idet begrænset brug af skriftsprog ofte vil indikere et undervisningsbehov på trin 1 eller 2. Afdækningen af deltagerens brug af læsning og skrivning i hverdagen har samtidig følgende funktioner:

Bevidsthed om læsekravene i hverdagen i forhold til egne færdigheder.

En forudsætning for, at deltageren bliver motiveret for at arbejde med at forbedre sine skriftsproglige færdigheder, er en øget opmærksomhed på forskellen mellem egne læse- og skrivefærdigheder og de læse- og skrivekrav, han eller hun er stillet overfor i hverdagen.

Dokumentation af en ændring af deltagerens skriftsprogspraksis.

Ved at stille de samme spørgsmål før og efter et undervisningsforløb kan afdækningen benyttes til en vurdering af, om deltageren har ændret skriftsprogsspraksis i løbet af undervisningen.

Planlægning af læse- og skriveundervisning.

Det er en forudsætning for en kvalitativ forbedring af deltagerens skriftsproglige færdigheder og strategier, at der er en nær sammenhæng mellem deltagerens brug af læsning og skrivning i hverdagen og indholdet af den FVU-undervisning, den enkelte får tilbudt. Deltagerens brug af læsning og skrivning i hverdagen bør derfor være udgangspunktet for FVU-underviserens udvælgelse af de tekster og de læse- og skriveopgaver, den enkelte bør arbejde med i læseundervisningen samt sværhedsgraden af de opgaver, deltageren bør arbejde med i undervisningen og hjemme.

Brug af skriftsprog i hverdagen er udviklet til uddannelsesstedernes afdækning af FVU-deltagerens brug af skriftsprog i hverdagen. Materialet giver underviseren og deltageren et overblik over såvel deltagerens erfaring med skriftsprog i hverdagen som dennes fortrukne problemløsningsstrategier i en række hverdagssituationer, hvori læsning og skrivning naturligt indgår. Materialet omfatter to forskellige aspekter, nemlig:

Erfaring med skriftsprog i hverdagen

Denne del af materialet afdækker, hvor mange forskellige tekster, deltageren læser og skriver i hverdagen, og hvor ofte han eller hun anvender disse tekster. Afdækningen omfatter både teksttyper, der er knyttet til arbejdslivet, og teksttyper, der primært benyttes i fritiden.

Problemløsningsstrategier

Afdækningen af, hvordan læsning og skrivning indgår i deltagerens hverdagsfunktioner, sker på basis af en række spørgsmål om nogle hverdagssituationer, hvori læsning og skrivning naturligt indgår. I spørgsmålene søges det afdækket, om deltageren bruger læse- og skriveaktiviteter, som en del af den daglige informationssøgning, samt hvilke andre informationskilder den enkelte benytter sig af, hvis læsning eller skrivning ikke indgår i den daglige informationsbearbejdning. På den måde afdækkes, om deltageren selv søger en løsning på hverdagens problemstilling, eller om deltageren er afhængig af andres hjælp.

Brug af skriftsprog i hverdagen er vedlagt som bilag 6.

Bilagsoversigt

I de forgående afsnit blev en række materialer til brug ved trinplacering gennemgået. De fleste af disse materialer er vedlagt som bilag.

Det drejer sig om følgende materialer:

Bilag 1	Interviewguide
Bilag 2	'Find det der lyder som et ord' Deltest fra DIAVOK
Bilag 3	Hverdagsstavning for voksne
Bilag 4	Hverdagskrivning for voksne
Bilag 5	Hjælpekema ved trinplacering
Bilag 6	Brug af skriftsprog i hverdagen
Bilag 7	Tosprogede voksnes mundtlige dansksproglige forudsætninger
Bilag 8	Tosprogede voksnes afkodningsfærdigheder
Bilag 9	Tosprogede voksnes ordkendskab
Bilag 10	Casebeskrivelser: eksempler på trinplacering